

De Verblindings

Tijdens mijn middelbare schooltijd ging ik eens per jaar een week lang met mijn collectebus langs de deuren om geld op te halen voor 'Stichting Bartimeus'. 'Zienden voor blinden' stond er op de bus. Het ingezamelde geld was bedoeld om wetenschappelijk onderzoek naar blindheid financieel te ondersteunen maar bijvoorbeeld ook om blindengeleidehonden op te leiden. Nog steeds vind ik dit een belangrijke zaak. Woef!

Iedereen die collecteerde kreeg een wijk toegewezen. 'Mijn' wijk was 'Berg en Bosch' in Apeldoorn. Dat kwam goed uit want in die wijk stond ook mijn ouderlijk huis.

Ieder jaar weer bleek bij het 'lossen' van de collectebussen dat mensen bij wie ik was langs geweest het hadden gepresteerd om er behalve geld, ook knopen of vooroorlogse muntstukken in te gooien. Waardeloze zoi! ...En dat was dan de opbrengst van die groep inwoners van Apeldoorn die 'Op Stand' leefde?...

... 'Wie zijn nu de werkelijke blinden'?, werd dan ook met spot opgemerkt door medewerkers die de bussen losten. Ik was verontwaardigd omdat men mij voor de gek had gehouden en ik niets had doorzien!

Over verblindings en de verschillende betekenissen ervan, kun je veel zeggen. Het is een belangrijk en steeds terugkerend thema in de Europese cultuurgeschiedenis. Niet alleen omdat de oude Grieken er een speciale godin voor hadden bedacht (Atè) en de filosoof Plato het onderwerp uitvoerig heeft behandeld in zijn 'Grotmythe'. We kennen denk ik allemaal wel de verhalen over blinde 'zieners', bovendien gebruiken we het woord ook vaak in de omgangstaal. 'Je ziet er weer oogverblindend uit' of 'Liefde is blind' of 'in het land der blinden is één oog koning'. Denk ook aan onze eigen premier, de heer Rutte die onlangs op televisie grapte dat hij bij het woord 'visie' moest denken aan zijn opticien...

Of wat te denken over het levensgrote affiche langs een snelweg waarop een beeldschoon meisje was te zien in een heel kleine bikini? Het beeld trok zo de aandacht dat er kettingbotsingen door ontstonden. Op bevel van de rechter heeft men het weggehaald.

De reclamewereld is bij uitstek de wereld van de verblindings. 'Verleiding' heet het daar. Het dwingt ons een ideaalbeeld te accepteren en de verkoopmethode is zo agressief geworden dat we als consument worden gestraft met psychologische ziektebeelden als gefrustreerdheid, eenzaamheid en zelfs anorexia en suïcide als we niet kunnen voldoen aan dat beeld.

'Maar de godin die we zien bij onze rechtbank, die is toch ook verblind met die doek die voor haar ogen is gebonden'? 'Ja maar dat is niet Atè, (dochter van Zeus en Eris, godin van de ruzie...) maar Themis'. (godin van de zuivere rechtspraak, vrouwe Justitia bij de Romeinen). Zij werd bewust verblind om niet bevooroordeeld te zijn tijdens haar onderzoek naar de ware toedracht van haar 'casus'.

De oude Grieken waren heel genuanceerd als het ging om het toekennen van eigenschappen aan hun goden. Zo iets zegt veel over de status van de hoogontwikkelde cultuur die destijds was ontstaan, een cultuur met zoveel verscheidenheid dat het steeds lastiger werd om het nog overzichtelijk te houden. Een cultuur en een situatie die volgens mij veel lijkt op die van tegenwoordig, die van het 'postmoderne tijdperk'.

'Postmodern' wil zeggen dat we de moderniteit achter ons hebben gelaten. Het 'moderne' denken begon met de renaissance en eindigde volgens velen bij Auschwitz en Hiroshima. Het is een vorm van denken die is gestoeld op het geloof in de mogelijkheden van techniek enerzijds en de onuitputtelijkheid van de aarde en alle levende organismen, anderzijds. 'Eeuwig durende vooruitgang' is het credo van de modernist. De Titaan 'Prometheus' (die het vuur stal uit de onderwereld en de technische beheersing ervan stal van de godin Pallas Athene om het vervolgens mee te geven aan de mens), is de prototypische vertegenwoordiging van de modernist.

Het postmoderne denken lijkt dan ook in eerste instantie een *'capitulatie'* te zijn in die zin dat we moeten erkennen dat we op een dood spoor zijn terechtgekomen terwijl we nog niet weten hoe we die situatie weer 'vlot kunnen trekken'.

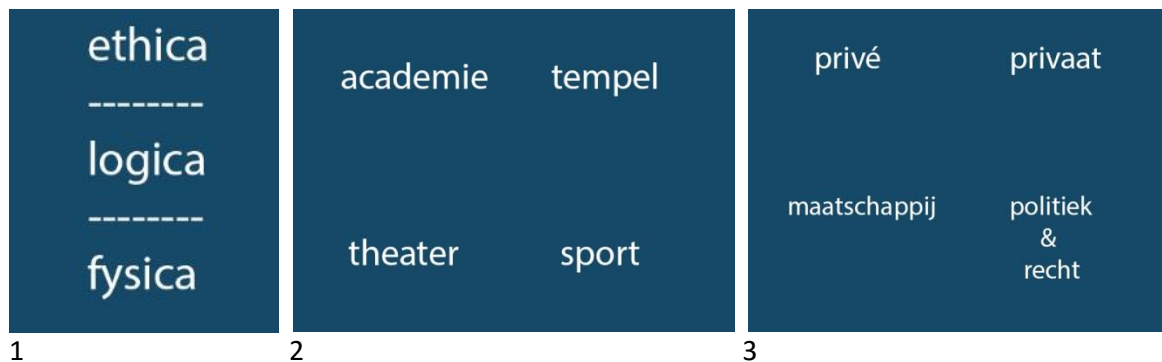
Een moeilijke situatie waarin we zullen moeten experimenteren zonder zeker te zijn van nieuwe oplossingen. Het ontbreekt ons aan 'Grote Verhalen' of zelfs duidelijke richtlijnen, wordt wel gezegd. Het gevoel 'verblind' te zijn is hier nadrukkelijk aan de orde. Voorbeelden?...

Als we niet weten hoe de zich snel veranderende maatschappij er over pakweg 20 jaar uit zal gaan zien, met welk onderwijs bereiden we onze kinderen dan het beste voor op hun toekomst? Hoe bepalen we welk wetenschappelijk onderzoek dusdanig belangrijk voor ons wordt dat het extra financiële ondersteuning behoeft? Hoe filteren we het betekenisvolle uit alle ruis die dagelijks over ons wordt uitgestort door de media? Welke uitingen van kunst zijn in staat onze ogen te openen en ons opnieuw te inspireren?

Het zijn vragen die ingaan op de dynamiek van onze tijd. Op de veranderlijkheid ervan. We koersen 'blind' naar de toekomst. Onze enige zekerheid is onze geschiedenis, die kunnen we bestuderen om iets te leren.

De Grieks Hellenistische beschaving was een dynamische beschaving. Het oude Griekenland bestond uit vele 'stadstaten' die zich voortdurend aan zichzelf maar ook aan elkaar moesten aanpassen. Er was geen sprake van 'samenhang' zoals die is te vinden in de politieke besluitvorming bij culturen die zich lieten leiden door het geloof in een 'hogere' macht. De geografie van Griekenland laat zien dat het een land is met veel eilanden wat aannemelijk maakt dat men dagelijks reisde over zee en zo kennis nam van de vele culturele verschillen binnen de toentertijd bekende wereld. Niet voor niets zijn er zoveel Griekse 'reisverhalen' aan ons overgeleverd. Tegelijkertijd bleek men in staat om enige logica te zien in wat men tegenkwam. Het denken daarover leverde behalve een fascinerende mythologie ook een diepgaande filosofie en een min of meer daarop aansluitende maatschappijstructuur op.

De oud-Griekse 'transpraktijken' die vormend zijn geweest voor de structuur van deze samenleving kunnen wellicht verhelderend zijn als voorbeeld:

Die transpraktijken waren dynamisch. In model 1 gaat het om de bestudering van de wereld om ons heen, de fysica. De studie daarvan leidt naar de logica, het gevolg van het denken, samengevat in een conclusie en uiteindelijk naar de ethiek, het denken over het 'goede' handelen.

In model 2 zien we hoe dit werd vertaald naar de inrichting van de Griekse samenleving met haar vele tempels, opleidingsinstituten en ontspanningsmogelijkheden en in model 3 zien we de reflectie ervan terug in het leven van de individuele burger die er naar streefde een rol van betekenis te krijgen in de maatschappij.

Dit leverde een ervaring op van de werkelijkheid die alleen maar gestructureerd kon worden door de 'besten'. De *'Aristocratie'*. Zij hadden het meeste overzicht en kregen dan ook de macht toegekend.

Dit overzicht was niet statisch maar dynamisch en werd voortdurend getoetst aan de hand van kritische vragen. Van deze *'creatieve dialectiek'* is een betekenisvol voorbeeld terug te vinden in 'De Staat', de verhandeling van Plato over het juiste bestuur, met name in de *'Allegorie van de grot'*. (Staat VII, 514a-520a).

Plato stelt zich de 'natuurlijke staat van zijn' van de mens voor als de situatie waarin mensen zich bevinden die zijn vastgeketend in een grot met de blik gericht op de rotswand voor zich. Zij zijn niet in staat om achter zich te kijken en weten niet dat het vuur dat zich daar bevindt er de oorzaak van is dat ze voortdurend schaduwen zien bewegen op de rotswand voor zich. Hun beeld van de realiteit is dus eigenlijk niet meer dan een 'schaduwwereld'. Zij vermaken zich er mee tot één van hen de boeien aflegt, opstaat en recht in het vuur kijkt. Na de aanvankelijke verblinding overwonnen te hebben, (de ogen moesten wennen aan het licht), loopt deze figuur netjes langs het vuur heen de grot uit, de werkelijke wereld in. Daar ontdekt hij hoe schaduwen ontstaan en dat de fysieke eigenschappen ervan in relatie staan met het licht en de objecten van die wereld. Met deze kennis keert hij terug in de grot (de ogen moeten opnieuw wennen aan het duister), waar niemand is die enig geloof hecht aan zijn inzicht.

Deze beschrijving van de totaliteit als 'onverborgenheid' en daarmee die van de werkelijkheid zoals die zich aan ons toont, Aletheia (Αληθεία) wordt hier gekoppeld aan de *verblinding* (Ατῆ) en tegelijkertijd aan het geheugen, Mnème, (Μνήμη).

Plato heeft het hier over fenomenen als groepen van kenmerken die verschijnen en verdwijnen in de tijd (*elijkenheid*). Om enige werkelijkheid te bezitten moeten ze zich *in* iets voordoen. Zoals bijvoorbeeld een weerkaatsing in een spiegelend oppervlak. Er moet dus naast de ideeënwereld nog een ander eeuwig principe bestaan. De oude Grieken dachten hierbij aan een bergplaats, Hypodochē (ἵπποδοχή) of ruimte, (Chora) (χώρα). Een realiteit die geen eigen kenmerk bezit en daarom alle kenmerken in zich kan opnemen alsof het gaat om klei of verf, waaruit alle vormen kunnen ontstaan omdat het als principieel substraat van werkelijkheid zelf 'vormloos' is. (Denk bijvoorbeeld aan chaos als voorwaarde voor creativiteit). Plato concludeerde hieruit het bestaan van een 'Voor-Beeld' dat verborgen lag in de onuitputtelijke mogelijkheden die verscholen lagen in het universum maar waar in de her-ontdekking ervan een nieuwe structurende betekenis kon worden gevonden. De maatschappij was dus niet statisch en er moest voortdurend ingegrepen worden. Besturen was dus eigenlijk bij-sturen aan de hand van nieuwe inzichten, door middel van een tijdige terugkoppeling. Het woord dat wij hiervoor gebruiken is: 'cybernetica', een woord dat door Homerus werd gebruikt in zijn omschrijving van stuurmanskunst op zee en dat door Plato werd overgenomen in overdrachtelijke zin voor iemand die 'aan het roer staat' van een regering.

De opmerkingen met betrekking tot ons inzicht in de fragiliteit van onze beschaving en de ongebreidelde wil tot beheersing van de natuur die zijn gedaan door de filosoof Martin Heidegger, zijn veelzeggend: 'Men kan het niet opeisen maar dient het tot stand te laten komen'... Hij concludeerde met: 'Alleen een godheid kan ons nog redden'. Bedoelde Heidegger hiermee een Griekse god of titaan of een geniaal politicus, filosoof of kunstenaar?...

Laten we hopen dat Prometheus zijn straf, de adelaar die dagelijks zijn lever wegpikte (die vervolgens 's nachts weer aangroeide), hem een zuiverder beeld geeft van de gevolgen van zijn diefstal van het vuur en de techniek en hem verlost van zijn verblinding. (Ατῆ).

Literatuur:

Plato: 'Constitutie Politeia'

Nietzsche: 'Morgenröte'

Heidegger: 'Sein und Zeit', 'Einführung in der Metaphysik', 'Die Frage nach der Technik'

Levinas: 'Totalité et Infini'

de Strycker: 'Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie'